

Dr Agata Raczkowska

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0002-6795-1105

e-mail: agata.raczkowska@uw.edu.pl

Dr hab. Michał Raczkowski, prof. ucz.

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0001-5585-9101

e-mail: m.raczkowski@wpia.uw.edu.pl

Zatrudnienie dziennikarza

Employment of a journalist

Streszczenie

Status prawny dziennikarza wyznacza szereg norm, nie tylko o prawnym charakterze. Składają się na nie normy ustrojowe, normy Prawa prasowego, lecz także – normy etyki zawodowej. Kształtują one zawód dziennikarza jako specyficzny zawód zaufania publicznego. Tworzą one jednocześnie szczególny kontekst, w którym funkcjonować muszą podstawy zatrudnienia dziennikarza. Opracowanie niniejsze stanowi próbę zestawienia tych dwóch kontekstów i odpowiedzi na pytanie o znaczenie różnych form zatrudnienia i ich adekwatności dla grupy zawodowej dziennikarzy.

Słowa kluczowe

dziennikarz; zatrudnienie; stosunek pracy; zatrudnienie niepracownicze

JEL: K31

Abstract

The legal status of journalists is determined by a number of standards, not only of a legal nature. These include constitutional standards, press law standards, but also professional ethics standards. They shape the profession of journalism as a specific profession of public trust. At the same time, they create a specific context in which the basis for the employment of journalists must function. This study is an attempt to compare these two contexts and answer the question about the significance of various forms of employment and their adequacy for the professional group of journalists.

Keywords

journalist; employment; labour employment; non-labour employment

Źródła regulacji statusu dziennikarza

Wolność prasy i środków społecznego przekazu została zagwarantowana w art. 14 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.). Jej rangę wyznacza systematyczne ujęcie w ustawie zasadniczej, w rozdziale I, a więc wśród podstawowych zasad ustrojowych państwa (Wiśniewski, 2004, s. 20–22). Miejsce przyznane prasie niewątpliwie miało związek ze szczególnym znaczeniem jej wolności dla funkcjonowania demokratycznego państwa prawnego. Jak wielokrotnie już podkreślano wolność prasy i środków społecznego przekazu nie ma charakteru absolutnego – jest wolnością w granicach prawa i podlega ograniczeniom na zasadach ogólnych (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP), a także poprzez ochronę praw zagwarantowanych jednostkom, wśród których w kontekście działania mediów należy wskazać szczególnie na: godność czło-

wieka (art. 30 Konstytucji), prywatność (art. 47 Konstytucji), tajemnicę komunikowania (art. 49 Konstytucji) czy prawo do ochrony danych osobowych (art. 51 Konstytucji).

Prasa – w świetle definicji wynikającej z art. 7 ust. 2 pkt 1 ustawy z 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1914 (dalej jako: pr. pras.) stanowi zjawisko niezwykle złożone. Z jednej strony prasa oznacza najróżniejsze publikacje periodyczne, nie ograniczające się tylko do wąsko rozumianej prasy „drukowanej”, lecz obejmujące wszelkie formy przekazu druku, wizji, fonii oraz jakiegokolwiek inne techniki rozpowszechniania. Stanowi to przedmiotowe ujęcie prasy. Ta sama regulacja (art. 7 ust. 2 pkt 1 pr. pras. *in fine*) przewiduje równocześnie podmiotowo-funkcjonalne znaczenie prasy, wskazując, że obejmuje ona działalność zespołów ludzkich ich poszczególnych osób zajmujących się działalnością dziennikarską.

Pojęcie prasy nieodmiennie wiąże się zatem z osobą dziennikarza. W technicznym ujęciu to on realizuje zarysowane na wstępie prawo obywatelskie społeczeństwa do wolności prasy (Michalski, 1998, s. 10).

Prawo prasowe definiuje pojęcie dziennikarza w art. 7 ust. 2 pkt 5 przy pomocy dwóch kryteriów. Po pierwsze wymaga, by były to osoby zajmujące się redagowaniem, tworzeniem lub przygotowywaniem materiałów prasowych. Chodzi o pracę twórczą w tym obszarze, choćby była to aktywność studenta odbywającego praktyki w redakcji czy fotoreportera (Sobczak, 2000, s. 129). Dziennikarzami nie można nazwać pracowników technicznych oraz osób realizujących scenariusz programu (Zaremba, 2007, s. 32).

Po drugie, osoby te mają pozostawać z redakcją w stosunku pracy albo zajmować się redagowaniem, tworzeniem lub przygotowywaniem materiałów prasowych na rzecz i z upoważnienia redakcji. Pracę dziennikarza powinna cechować stałość, nie zaś epizodyczne działania w mediach (Sobczak, 2000, s. 129; Zaremba 2007, s. 32). Niemniej jednak ustawodawca pozostawia znaczną swobodę co do doboru podstawy owej stałej współpracy przewidując, że może – lecz nie musi – być nią stosunek pracy. Wystarczy, by dziennikarz funkcjonalnie zajmował się redagowaniem, tworzeniem lub przygotowywaniem materiałów prasowych na rzecz i z upoważnienia redakcji.

Prawna regulacja aktywności dziennikarza nie ogranicza się bynajmniej do jego zdefiniowania w art. 7 ust. 2 pkt 5 pr. pras. Mając na uwadze podmiotowo-funkcjonalne znaczenie terminu prasa (art. 7 ust. 2 pkt 1 *in fine* pr. pras.), obowiązki dziennikarza wyznacza, jak się uważa, cały szereg norm Prawa prasowego. Przywołyamy zatem:

- art. 1 pr. pras. wiążący korzystanie z wolności wypowiedzi przez prasę z urzeczywistnieniem prawa obywateli do ich rzetelnego informowania;
- art. 6 ust. 1 pr. pras. zobowiązujący prasę do prawdziwego przedstawiania omawianych zjawisk;
- art. 12 pr. prasowego dotyczący obowiązku zachowania przez dziennikarza szczególnej staranności i rzetelności przy zbieraniu i wykorzystaniu materiałów prasowych a wreszcie – bynajmniej nie najmniej istotny
- art. 10 ust. 1 pr. pras. nakładający na dziennikarzy obowiązek służby społeczeństwu i państwu oraz działania zgodnie z etyką zawodową i zasadami współżycia społecznego, w granicach określonych przepisami prawa.

Takie ukształtowanie obowiązków dziennikarzy wskazuje, że zamierzeniem ustawodawcy była ochrona interesu odbiorców przekazu medialnego. Działalność zawodowa dziennikarza ma zatem na względzie interes publiczny, co zbliża ten zawód do zawodów zaufania publicznego.

Dziennikarz jako szczególny przykład zawodu zaufania publicznego

Do zawodów zaufania publicznego – wprowadzonych do polskiego porządku prawnego przez art. 17 Konstytucji z 1997 r. – zalicza się profesje polegające na wykonywaniu zadań o szczególnym charakterze dla

realizowania zadań publicznych i troski o realizację interesu publicznego (Krasnowolski, 2013, s. 3). Z perspektywy niniejszego opracowania zasadne okazuje się jego przyjęcie w tym rozumieniu, w którym odpowiada ono dobru wspólnemu (Izdębski, 2007, s. 113) lub interesowi wszystkich ludzi żyjących w zorganizowanej wspólnocie (Jakimowicz, 2006, s. 121–122).

Zawód zaufania publicznego jest określany w literaturze przedmiotu jako kwalifikowana forma wolnego zawodu (Szydło, 2002, s. 61; Izdebski, 2002, s. 34) co oznacza, że posiada cechy wyróżniające go na tle innych zawodów takie jak w szczególności: niezależność i samodzielność działania oraz odpowiedzialność osobista za rezultat pracy ale także realizacja zadań państwa, których urzeczywistnienie może następować wyłącznie w formie prywatyzacji zadań publicznych (Taczowska, 2012, s. 261). Zdaniem K. Wojtczak wolnym zawodem jest osobiste i samodzielne wykonywanie wewnętrznie spójnego zespołu czynności o charakterze intelektualnym, wymagających wysokich kwalifikacji (wiedzy i praktyki), systematycznie, w zamian za honorarium bezinteresownie ustalone, służące zapewnieniu świadczeń i usług klientom oraz ochronie istotnych wartości interesu ogólnego, zgodnie z obowiązującymi normami prawnymi, zasadami etycznymi i deontologicznymi (Wojtczak, 1997, s. 127).

Zawód dziennikarza nie wypełnia wszystkich z tak zaproponowanych cech wolnego zawodu i zawodu zaufania publicznego. Cechy te nie są jednak wyznaczone przez art. 17 ustawy zasadniczej, który nie dostarcza wyraźnych danych, jak taki zawód wyodrębniać (Wołpiuk, 2002, s. 21).

Właściwościami, które pozostają bez wątplenia istotne dla wyodrębnienia omawianej kategorii zawodów są – wspomniane na początku – zadania o szczególnym charakterze, realizowane w trosce o interes publiczny. Inaczej rzecz ujmując, ich „wyróżnikiem (...) jest *quasi*-misyjność, a więc zdystansowanie się wobec kryterium zysku, wynikająca z faktu, że zawody te wykonywane są w celu zaspokojenia interesu publicznego” (Wołpiuk, 2002, s. 22, zob. też Hallin, Mancini, 2007, s. 37).

Nie można więc w tym miejscu nie odwołać się do treści art. 10 ust. 1 pr. pras., nakazującego dziennikarzom działanie w służbie społeczeństwu i państwu. Przypisanie w art. 10 pr. pras. zawodowi dziennikarza kategorii „służby” związane jest z oczekiwaniem, że wartością nadrzędną będzie dla niego dobro odbiorcy mediów, nie zaś partykularne interesy różnych grup społecznych (Kononiuk, 2004, s. 24), czy zmieniających się sił politycznych (Sobczak, 2000, s. 195). Media nie powinny być też postrzegane jako jeden z sektorów gospodarki ukierunkowanych przede wszystkim na zysk, ponieważ, jako dobro społeczne, realizują fundamentalne prawo obywateli do informacji.

W literaturze przedmiotu oraz w ustawodawstwie obok terminu „służba” funkcjonuje też pojęcie „misji” powierzonej mediom. Zgodnie z art. 21 ust. 1 ustawy z 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1722 ze zm.) publiczna radiofonia i telewizja realizuje misję publiczną, oferując całemu

społeczeństwu, zróżnicowane programy i inne usługi. Ustawodawca w ust. 2 określa powinności niezbędne dla realizacji „misji publicznej”. Wśród nich bezpośrednio wskazuje na obowiązek służenia m.in. umacnianiu rodziny, propagowaniu i upowszechnianiu sportu, edukacji medialnej (pkt 7–10). Szczegółowe wyliczenie zakresu zadań w ustawie pozwala na sformułowanie wniosku, że ustawodawca zastrzył wymagania niezbędne do realizacji „misji” wobec mediów, które utrzymują się ze środków publicznych (Tączkowska, 2012, s. 47).

Określenie działalności dziennikarza jako „służba” czy „misja”, sytuuje zawodów w grupie zawodów zaufania publicznego. Musi to rzutować w sposób istotny także na oceny dotyczące doboru i treści stosunków zatrudnienia dziennikarzy.

Przestrzeganie norm etyki zawodowej jako obowiązek dziennikarza

W wyroku z 2 lipca 2007 r., K 41/05, Trybunał Konstytucyjny, wskazując na cechy zawodu zaufania publicznego podkreślił, że „wykonywanie zawodu zaufania publicznego określane jest dodatkowo normami etyki zawodowej”. Ustawodawca ma zatem prawo uzależniać wykonywanie zawodu zaufania publicznego od spełnienia warunków dotyczących np. jego kwalifikacji zawodowych i moralnych.

W Polsce historia powstawania norm etyki zawodowej oraz wykształcania mechanizmów odpowiedzialności zawodowej przez środowisko dziennikarzy sięga schyłku XIX wieku, kiedy to w 1896 r. w Statucie Towarzystwa Dziennikarzy Polskich umieszczono pierwsze zapisy dotyczące etyki dziennikarskiej oraz powołania instytucji dziennikarskiego sądu polubownego (Golka, Michalski, 1989, s. 134).

W XX wieku sformułowano najważniejsze wartości i powinności dziennikarzy. Obowiązki zawodowe początkowo umieszczane w statutach organizacji (Rączkowska, 2019, s. 24), z czasem określone zostały w kodeksach etyki dziennikarskiej, orzecznictwie dyscyplinarnym oraz sądowym. Uchwalenie w 1984 r. ustawy – Prawo prasowe rozstrzygnęło kwestię inkorporacji etyki dziennikarskiej do systemu prawnego.

Po 1989 r. rozpoczął się w Polsce rozwój stowarzyszeń dziennikarskich wraz z odrębnymi kodeksami etycznymi i sądownictwem dziennikarskim. Brak jedności środowiska dziennikarskiego w praktyce uniemożliwiła stworzenie silnej organizacji, zaś pluralizm norm etycznych mógł wpływać na dezorientację dziennikarzy, co do istniejących regulacji. Mamy w związku z tym do czynienia z szeregiem różnych regulacji etycznych. Dzielą się one (za Golka, Michalski, 1989, s. 84) na:

- podstawowe, odnoszące się do wszystkich dziennikarzy (*Karta Etyczna Mediów, Dziennikarski Kodeks Obyczajowy Konferencji Mediów Polskich*);
- szczególne, odnoszące się jedynie do członków związku, stowarzyszenia (*Dziennikarski Kodeks Obyczajowy SD RP, Kodeks Etyki Dziennikarskiej SDP*);
- szczegółowe, odnoszące się do pracowników – dziennikarzy zatrudnionych lub związanych w innej

formie z konkretnym pracodawcą (*Zasady etyki dziennikarskiej w Telewizji Polskiej S.A., Zasady etyki zawodowej w Polskim Radiu S.A., Kodeks Dobrych Praktyk Wydawców Prasy Izby Wydawców Prasy*).

Podpisanie przez Prezesów Stowarzyszeń Dziennikarskich oraz przedstawicieli największych stacji nadawczych w 1995 r. Karty Etycznej Mediów miało na celu rozwiązać problem braku jednego kodeksu etycznego, obowiązującego nie tylko wszystkich dziennikarzy, lecz także wydawców, nadawców i producentów. Karta Etyczna Mediów¹ składa się z siedmiu zasad:

- prawdy – co znaczy, że dziennikarze, wydawcy, producenci i nadawcy dokładają wszelkich starań, aby przekazywane informacje były zgodne z prawdą, sumiennie i bez zniekształceń, relacjonując fakty w ich właściwym kontekście, a w razie rozpowszechnienia błędnej informacji niezwłocznie dokonują sprostowania;
- obiektywizmu – co znaczy, że autor przedstawia rzeczywistość niezależnie od swoich poglądów, rzetelnie relacjonuje różne punkty widzenia;
- oddzielania informacji od komentarza – co znaczy, że wypowiedź ma umożliwiać odbiorcy odróżnianie faktów od opinii i poglądów;
- uczciwości – co znaczy działanie w zgodzie z własnym sumieniem i dobrem odbiorcy, nieuleganie wpływom, nieprzekupność, odmowę działania niezgodnego z przekonaniami;
- szacunku i tolerancji – czyli poszanowania ludzkiej godności, praw dóbr osobistych, a szczególnie prywatności i dobrego imienia;
- pierwszeństwa dobra odbiorcy – co znaczy, że podstawowe prawa czytelników, widzów, słuchaczy są nadrzędne wobec interesów redakcji, dziennikarzy, wydawców, producentów i nadawców.
- wolności i odpowiedzialności – co znaczy, że wolność mediów nakłada na dziennikarzy, wydawców, producentów, nadawców odpowiedzialność za treść i formę przekazu oraz wynikające z nich konsekwencje.

Wartości zawarte w Karcie biorą za podstawę założenia etyki personalistycznej. Co oznacza, że mają na celu przede wszystkim działanie dla dobra odbiorcy informacji.

Organizacją powołaną w 1995 r. przez sygnatariuszy Karty Etycznej Mediów do spraw przestrzegania zasad Karty i interpretacji jej zapisów została Rada Etyki Mediów. Rada realizuje przedmiotowy model odpowiedzialności dyscyplinarnej, co, w odróżnieniu od modelu podmiotowego, oznacza, że ocenom poddaje materiał prasowy, nie zaś autora tego materiału. Realizowanie tego modelu w praktyce wyklucza kwestię przynależności dziennikarza, naruszającego etykę do stowarzyszenia, jako niezbędnego warunku orzekania o naruszeniu – taki warunek istniał w przypadku orzeczeń sądów dziennikarskich działających jeszcze na początku lat 90. w ramach stowarzyszeń.

Podstawy zatrudnienia dziennikarzy

W tym kontekście nie powinna dziwić szeroka alternatywa możliwych do zastosowania we współpracy z dziennikarzem podstaw zatrudnienia (art. 7 ust. 2 pkt 5

pr. pras.). Ustawodawca nie ogranicza się do stosunku pracy (wskazanego wyraźnie), lecz dopuszcza każdą inną formę zatrudnienia, w ramach której dziennikarz działa na rzecz i z upoważnienia redakcji. Takie ujęcie wymaga zestawienia norm prawa prasowego z regulacjami prawa pracy, które wyznaczają zakres możliwości stosowania zatrudnienia pracowniczego i niepracowniczego². Zmusza także do zastanowienia – biorąc pod uwagę specyfikę zawodu dziennikarskiego – nad adekwatnością ich stosowania. Punktem wyjścia naszych rozważań pozostać powinno zatrudnienie pracownicze.

Stosunek pracy obejmuje pracę określonego rodzaju, na rzecz pracodawcy, pod jego kierownictwem, w miejscu i czasie przez pracodawcę wyznaczonym (art. 22 § 1 k.p.), składające się łącznie na prawnicze pojęcie podporządkowania pracownika (por. np. Liszcz, 2009, s. 143 i n.). Jak wiadomo, praca wykonywana faktycznie w ten sposób jest uznawana za pracę w ramach stosunku pracy bez względu na nazwę zawartej przez strony umowy, a zawarcie w tych warunkach umowy cywilnoprawnej jest niedozwolone (art. 22 § 1¹ i § 1² k.p.). Kryterium faktycznego sposobu realizacji umowy jako determinanty istnienia stosunku pracy stosuje w sposób ugruntowany judykatura, w tym judykatura Sądu Najwyższego, przy czym ma tu na myśli podporządkowanie typowe dla pracy fabrycznej (por. np. wielokrotnie cytowany wyrok SN z 13 kwietnia 2000 r., I PKN 594/99).

Natomiast prace realizowane z zachowaniem istotnej samodzielności zatrudnionego, mogą – lecz nie muszą – mieć za podstawę umowy o pracę. Od wielu lat konsekwentnie w literaturze przyjmuje się, że w przypadku prac o charakterze samodzielnym lub twórczym, podporządkowanie osoby zatrudnionej pozostaje istotnie ograniczone (np. Gersdorf, 1993, s. 10). Uzasadnia to stosowanie niepracowniczych podstaw zatrudnienia, choć jednocześnie dopuszcza się pozostawanie stron tego rodzaju zatrudnienia w stosunku pracy. Mówimy wówczas o tzw. podporządkowaniu autonomicznym pracownika (por. np. wyrok SN 7 września 1999 r., I PKN 277/99).

Gdy mowa o pracach twórczych, w sposób oczywisty wypada zastanowić się, czy rezultaty pracy osoby zatrudnionej dają się ocenić jako utwór w rozumieniu art. 1 ust. 1 ustawy z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz.U. z 2025 r., poz. 24). Wspominamy o tym z uwagi na preferencje, jakie dla umów o dzieło, których przedmiotem pozostaje taki utwór, czyni w swojej judykaturze Sąd Najwyższy (por. np. wyroki z 4 czerwca 2013 r. w sprawach II UK 430/13 i II UK 543/13). O ile w późniejszej judykaturze Sąd Najwyższy zauważył, że rezultat dzieła nie musi stanowić utworu (zob. wyrok z 2 września 2020 r., I UK 96/19), o tyle z pewnością występowanie przejawów działalności twórczej o indywidualnym charakterze jako rezultatów pracy dziennikarza, umożliwia stosowanie nie tylko umów o świadczenie usług, ale nawet umów o dzieło jako podstaw zatrudnienia w tym zawodzie (dopuszczalność stosowania tych ostatnich potwierdza np. Sobczak, 2000, s. 130).

Warto podkreślić, że dziennikarze nierzadko współpracują z więcej niż jedną redakcją (zwraca na to uwagę Sobczak, 2008, uwaga 7 do art. 7). W takich sytuacjach możliwość oddania się przez nich do dyspozycji podmiotu zatrudniającego ulega istotnemu ograniczeniu, co oczywiście wpływa na decyzję stron o wyborze podstawy zatrudnienia.

W związku z tym stosunek pracy wcale nie musi obowiązkowo stanowić podstawy zatrudnienia dziennikarza. Jako specyficzny wolny zawód może on być wykonywany także w ramach innych form zatrudnienia. Kluczowym aspektem będzie tu ocena stopnia podporządkowania dziennikarza zatrudniającej go organizacji medialnej.

Zakres podporządkowania w pracy dziennikarza

Próbując przyrzeć się bliżej aspektom pracowniczego podporządkowania dziennikarza, musimy oczywiście rozróżnić konkretne aspekty organizacji jego pracy przez redakcję, o czym powiemy nieco dalej. Wydaje się jednak, że przynajmniej w jednym z nich praca wszystkich dziennikarzy wygląda podobnie. Chodzi tu o **określenie konkretnych zadań i sposobu ich realizacji, w których to obszarach dziennikarz cieszy się daleko idącą swobodą**, niezależnie od tego czy pozostaje – czy nie – podporządkowany co do miejsca i czasu wykonywanej pracy.

Oznacza to, że dobór tematyki realizowanych materiałów a przynajmniej – sposób, w jaki są one ujmowane stanowi odzwierciedlenie samodzielności dziennikarza i obowiązków, jakie spoczywają na nim w świetle art. 6 ust. 1 pr. pras. (prawdziwego przedstawiania zjawisk), działania zgodnego z etyką zawodową i zasadami współżycia społecznego w realizacji służby społeczeństwu i państwu (art. 10 ust. 1 pr. pras.) oraz zachowania szczególnej staranności przy zbieraniu i wykorzystywaniu materiałów prasowych (art. 12 ust. 1 pkt 1 pr. pras.).

Ujawniają się w tym obszarze istotne podobieństwa pracy interesujących nas tu osób do pracy reprezentantów innych zawodów zaufania publicznego. W przypadku tych zawodów realizowanych w ramach stosunku pracy ustawodawca gwarantuje daleko idącą samodzielność (podkreśla to Liszcz, 2009, s. 154), czego przejawem pozostaje brak możliwości związania radcy prawnego poleceniem co do treści opinii (art. 13 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 499 ze zm.) albo zasady wykonywania zawodu lekarza, który (art. 4 ustawy z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty, tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 1287 ze zm.) ma wykonywać swoją pracę zgodnie ze wskazaniami wiedzy medycznej, etyką zawodową i należytą starannością.

Paralela między zawodem lekarza i dziennikarza nasuwa się w sposób oczywisty, choć nie można pomijać faktu, że w przypadku tego – i pozostałych zawodów zaufania publicznego – występuje dodatkowo element profesjonalizacji związanej z wiedzą, którego w pewnym stopniu dziennikarzowi brakuje.

Podobieństwa te podkreśla jednak specyficzny element, obecny w pracy dziennikarza w różnych postaciach

w porządkach prawnych szeregu krajów, w Polsce – przed II wojną światową w układzie zbiorowym pracy dla dziennikarzy (szerzej np. Raczkowska, Raczkowski, 2021, s. 16). W roku 2017 uzyskał on wyraźne normatywne ujęcie jako tzw. dziennikarska klauzula sumienia w treści art. 10 ust. 2 i 3 pr. pras. Znowelizowany art. 10 ust. 2 pr. pras. pozwala dziennikarzowi na odmowę wykonania polecenia służbowego, jeżeli oczekuje się od niego publikacji, która łamie zasady rzetelności, obiektywizmu i staranności zawodowej, o których mowa w art. 12 ust. 1. Z nowej treści art. 10 ust. 3 wynika z kolei prawo dziennikarza do odmowy wyrażenia zgody na publikację materiału prasowego, jeśli wprowadzone do niego zmiany wypaczają sens i wymowę jego wersji.

Uprawnień takich upatrywano zresztą także przed nowelizacją wywodząc, że w przypadku konfliktu między oczekiwaniem realizacji linii programowej czasopisma a służbą społeczeństwu i państwu zgodnie z zasadami etyki zawodowej, dziennikarz ma obowiązek przestrzegania wartości wskazanych przez ustawodawcę w art. 10 ust. 1 pr. pras. (Sobczak, 2000, s. 207). Nowej regulacji przypisuje się więc znaczenie przede wszystkim symboliczne (por. Zaremba, 2018, pkt 3 uwag do art. 10) czy – ujmując rzecz inaczej – dydaktyczne i wyraźnie potwierdzające istnienie uprawnienia do odmowy wykonania polecenia. Wniosek, że norma art. 10 ust. 2 pr. pras. stanowi uszczegółowienie uprawnienia do odmowy wykonania polecenia, wynikającego z art. 100 § 1 k.p., w przypadku dziennikarzy pozostających w zatrudnieniu pracowniczym, nasuwa się w sposób oczywisty (Raczkowska, Raczkowski, 2021, s. 19).

Podkreślmy więc, że kierownictwo pracodawcy w stosunku do każdego dziennikarza, uprawniające do oczekiwania od niego działań zgodnych z linią programową redakcji czy założeniami biznesowymi prowadzonej działalności podlega ważnemu ograniczeniu w postaci dziennikarskiej klauzuli sumienia. Przedmiot i sposób realizacji obowiązków dziennikarskich wyznaczają bowiem przede wszystkim standardy zawodowe, określone w prawie prasowym.

W tym kontekście przedstawić można specyfikę pozostałych aspektów organizacji pracy dziennikarza w zatrudniającym go podmiocie medialnym. Ogromną rolę gra po pierwsze rodzaj medium, w którym osadzony jest dziennikarz. Inaczej będzie wyglądała jego praca w redakcji czasopisma, ukazującego się relatywnie rzadko (rocznik, miesięcznik), inaczej – w redakcji stacji telewizyjnej nastawionej na przekazywanie informacji 24 godziny na dobę. W pierwszej z nich potrzeba stałej obecności dziennikarza w redakcji (a więc miejscu i czasie wyznaczonym) wydaje się istotnie mniej prawdopodobna niż w drugiej.

Trzeba także zwrócić uwagę na wielkość podmiotu zatrudniającego i wynikającą z niej złożoność realizowanych zadań. Duża organizacja może być i z zasady dzieli się na różne redakcje, realizujące różne funkcje. Dlatego także w ramach stacji telewizyjnej będą występowały redakcje zajmujące się tworzeniem programów informacyjnych nastawionych na bieżącą informację („newsy”) i redakcje programów reporterskich, emitowanych

razdziej, w przypadku których istnieje więcej miejsca na samodzielność zatrudnionych dziennikarzy.

Niezależnie od tego nie należy tracić z pola widzenia specyfiki ról poszczególnych dziennikarzy w ramach konkretnej redakcji. O ile aktywność dziennikarza, pełniącego rolę sekretarza redakcji, wymaga jego niemal stałej obecności w redakcji, o tyle działania dziennikarza przygotowującego materiały pisemne lub audiowizualne co do miejsca czy czasu ich realizacji pozostają w dużo większej gestii ich autora.

Jak widać, gdy idzie o pozostałe aspekty podporządkowania dziennikarza (co do miejsca i czasu wykonywanych czynności), to przypominają one w znacznej mierze podporządkowanie szeregu innych kategorii pracowników. Możliwe pozostaje więc zastosowanie typowych dla stosunku pracy wyznaczników podporządkowania co do miejsca i czasu pracy (w przypadku ścisłego związania dziennikarza z organizacją redakcji) albo zastosowanie elementów podkreślających jego samodzielność. Jeśli nie uczestniczy w sposób intensywny w pracach zespołu (Pisarczyk, 2009, s. 763), możliwe będzie w szczególności objęcie dziennikarza systemem zadaniowego czasu pracy (art. 140 k.p.). To ostatnie nie odbiera oczywiście pracodawcy dziennikarza możliwości okresowego lub sporadycznego ingerowania także w czas wykonywania czynności, obejmującego określenie godzin ich rozpoczęcia i zakończenia (Sobczyk, 2008, s. 642; Rączka, 2024, s. 933) albo kontrolowania przebiegu pracy (Pisarczyk, 2009, s. 767).

Wnioski

Dziennikarze są realizatorami konstytucyjnej zasady wolności prasy. Ustawodawca kieruje w związku z tym wobec nich wymagania działania w interesie publicznym – służby społeczeństwu i państwu, prawdziwego przedstawiania zjawisk i działania w interesie odbiorcy przekazu. Obowiązki te są potwierdzone szeregiem zasad etyki zawodowej.

Idzie za tym – choć z pewnymi ograniczeniami – prawo do znacznej samodzielności w realizacji obowiązków zawodowych. Prawnym wzmocnieniem tej samodzielności pozostaje prawo do odmowy wykonania niektórych poleceń albo odmowy wyrażenia zgody na określony kształt materiału prasowego (klauzula sumienia).

Zawód dziennikarza można kwalifikować wprost jako zawód zaufania publicznego albo przynajmniej – zawód niezwykle do tej kategorii zbliżony. Jakkolwiek brakuje mu przewidzianych w art. 17 Konstytucji form organizacji samorządowej, pozostaje on niezwykle bliski innym wolnym zawodom. Bliskość ta sugeruje *de lege ferenda* utworzenie odrębnego samorządu zawodowego dziennikarzy.

Skłania to też do szerokiego spojrzenia na model zatrudnienia dziennikarza i stosowanych w jego ramach form wykonywania pracy. Ustawowo zagwarantowana swoboda a jednocześnie indywidualnie nakładane na dziennikarza obowiązki o wyraźnie publicznoprawnym charakterze zmuszają do akceptacji możliwości zastosowania różnych form zatrudnienia. Stosunek pracy

pośród nich nie musi wcale stanowić reguły tym bardziej, że sięgnięcie po niego i tak wymaga przeważnie uwzględnienia elementów pracy samodzielnej (podporządkowanie autonomiczne, zadaniowy czas pracy). Nie oznacza to oczywiście, że w przypadku dziennikarzy, od

których oczekuje się obecności w redakcji w określonych godzinach, można pominąć obowiązek zawarcia umowy o pracę. Jeśli jednak elementy te nie występują, nie ma przeszkód dla stosowania w zatrudnieniu dziennikarzy innych – cywilnoprawnych – podstaw zatrudnienia.

Przypisy/Notes

¹ <https://www.rem.net.pl/services.php>, pobranie 30.10.2025.

² Dla porządku powiedzmy jedynie, że pełnienie służby społeczeństwu i państwu (art. 10 ust. 1 pr. pras.) w sposób oczywisty nie stanowi podstawy do upatrywywania możliwości zatrudnienia dziennikarza w ramach stosunków służbowych, wiążących Państwo i jego funkcjonariuszy.

Bibliografia/References

- Gersdorf, M. (1993). *Umowa o pracę. Umowa o dzieło. Umowa zlecenia*, Wydawnictwo Prawnicze.
- Golka, B., Michalski, B. (1989). *Etyka dziennikarska a kwestie informacji masowej*. COM SNP.
- Hallin, D.C., Mancini P. (2007). *Systemy medialne. Trzy modele mediów i polityki w ujęciu porównawczym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Izdebski, H., (2002). Sprawowanie pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu przez samorządy zawodowe. W: S. Legat, M. Lipińska (Red.), *Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Polityki Społecznej i Zdrowia Senatu RP przy współudziale Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pod patronatem Marszałka Senatu RP Longina Pastusiaka*, 8 kwietnia 2002 r., Warszawa.
- Kononiuk, T. (2004). Czy jest miejsce na etykę w relacjach między polityką a środkami masowej informacji? W: *Polityka a środki masowej informacji, Materiały z konferencji zorganizowanej przez komisję Kultury i Środków Przekazu z inicjatywy Marszałka Senatu RP Longina Pastusiaka 24 lutego 2004 r.*, Warszawa.
- Krasnowolski, A. (2013). *Zawody zaufania publicznego, zawody regulowane oraz wolne zawody. Geneza, funkcjonowanie i aktualne problemy*, Biuro Analiz Kancelarii Senatu, Warszawa.
- Liszczy, T. (2009), Podporządkowanie pracownika a kierownictwo pracodawcy – relacja pojęć. W: Z. Góral (Red.), *Z zagadnień współczesnego prawa pracy. Księga jubileuszowa Profesora Henryka Lewandowskiego*. Wolters Kluwer.
- Michalski, B. (1998). *Podstawowe problemy prawa prasowego*, Dom Wydawniczy ELIPSA.
- Pisarczyk, Ł. (2009). W: L. Florek (Red.), *Kodeks pracy. Komentarz*. Wolters Kluwer.
- Raczkowska, A. (2019). *Kształtowanie się dziennikarskiej etyki normatywnej w Polsce*. C.H.Beck.
- Raczkowska, A., Raczkowski, M. (2021). Klauzula sumienia w zatrudnieniu dziennikarza, *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 6. DOI: 10.33226/0032-6186.2021.6.2
- Rączka, K. (2024). W: M. Gersdorf, K. Rączka, M. Raczkowski, W. Ostaszewski, A. Zwołńska, *Kodeks pracy. Komentarz*. Wolters Kluwer.
- Sobczak, J. (2000). *Prawo prasowe. Podręcznik akademicki*, Oficyna Wydawnicza, Muza SA.
- Sobczak, J. (2008). *Prawo prasowe. Komentarz*. C.H.Beck.
- Sobczyk, A. (2008). W: B. Wagner, *Kodeks pracy. Komentarz*. Gdańsk.
- Szydło, M. (2002). Nabywanie uprawnień do wykonywania wolnych zawodów, *Państwo i Prawo*, 7.
- Tączkowska, J. (2012). *Zawód dziennikarza w Polsce. Między misją a posłannictwem*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Wiśniewski, L. (2004). Wolność prasy w świetle Konstytucji RP, ustaw oraz wiążącego Polskę prawa międzynarodowego. W: D. Górecki (Red.), *Wolność słowa w mediach*. Łódź.
- Wojtczak, K. (1997). Co to jest wolny zawód, *Zeszyty Naukowe WSZiB*, 1(2). Cyt. za J. Jacyszyn (2004). Wykonywanie wolnych zawodów w Polsce. LexisNexis.
- Wolpiuk, W. (2002). *Zawód zaufania publicznego z perspektywy prawa konstytucyjnego w: Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu*, Materiały z konferencji z dnia 8 kwietnia 2002 r., Warszawa.
- Zaremba, M. (2007). *Prawo prasowe. Ujęcie praktyczne*. Difin.

Agata Raczkowska, absolwentka Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych oraz Wydziału Prawa i Administracji UW, doktor nauk społecznych w zakresie nauk o mediach. Adiunkt w Katedrze Prawa Mediów Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW. Specjalizuje się w zagadnieniach z pogranicza etyki dziennikarskiej i prawa.

Michał Raczkowski, dr hab. prof. ucz. Kierownik Katedry Prawa Pracy i Polityki Społecznej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, adwokat.

Agata Raczkowska, graduated from Faculty of Journalism and Political Sciences as well as Faculty of Law and Administration, University of Warsaw. Doctorate of social sciences (media sciences). Assistant professor, Department of Media Law, Faculty of Journalism, Information and Bibliology, University of Warsaw. Specializes in the relations between media ethics and law.

Michał Raczkowski, professor at the University of Warsaw. Head of the Department of Labour Law and Social Policy, Faculty of Law and Administration, University of Warsaw. Advocate.